

Analyse Herfstkukai 2022

Deze herfstkukai bracht ons weer een mooie oogst haiku waar fraaie staaltjes van dichterschap die als rijpe trossen aan de ranken hingen. Met gemak werden de slechts 75 beschikbare plaatsen in de kukai ingevuld.

De winnaars:

De volgende haiku van **Peter Lacante** werd met 38 stemmen van de deelnemers het meest gewaardeerd:

/herfstwandeling,/we stappen in het ritme /van de bladmuziek/

Deze werd op de voet gevolgd door **Cora van der Lee** met 35 stemmen met de haiku:

/Oude eikenboom/door jouw verloren kroon /dansen kindervoetjes/

En **Lilian Steenvoorden** (28 stemmen) met

/pompoenen te koop /op de verlaten velden /verkleurt het loof/

NB: deze haiku kregen de 1^e respectievelijk 2^e en 3^e voorkeur maar alle deelnemers zijn 'winnaars' omdat zij de schroom om mee te doen, glansrijk overwonnen. Over elke haiku is wel iets te vertellen. Ter lering en voor het vermaak gaan we in de volgende analyse steekproefsgewijs op de ingezonden haiku in.

In deze analyse kijken we naar **structuur**, het **sleutelwoord of het seizoenswoord (kigo)** en naar graag gehanteerde **stijlfiguren**. Zo werpen we een blik op de werktafel van dit dichterscollectief.

1 Structuur:

Vrijwel alle haiku volgden de drieslag van 5 lettergrepen, 7 lettergrepen en dan 5 lettergrepen. In een enkel geval hield de dichter het op 10 lettergrepen:

/Najaar,/op elk blad/aan jou mijn ode/

Dat was genoeg om een heel gedicht te schrijven. Niemand zegt, dat een haiku per sé 17 lettergrepen moet zijn: vaak is de keuze voor een korter gedicht eens zo krachtig dan moedwillig de 17 lettergrepen volstoppen.

Het valt ook op, hoe vaak de tweede regel juist wordt gebruikt als bijzin bij de eerste regel in plaats van als zelfstandige regel.

/Bonte kleurenpracht/nog verankerd aan de boom/feest in de natuur/

Andersom geeft vaak de tweede regel als zelfstandige zin juist de dynamiek aan het vers. Eerst is er dan de introductie van het onderwerp of de situatieschets. Dan barst de actie in de tweede regel los om dan in de derde regel tot een wending of een besluit te komen. Als voorbeeld uit de kukai:

/Gingko biloba/Het vriest, blaren dwarrelen/Het gazon kleurt goud/

De haiku wordt dan een klein maar compleet verslag van een gebeurtenis of moment:

/Herfst is in het land/de wind waait door zijn snorharen/kater wil naar huis/

Daarmee wordt juist de drieslag in regels ook nuttig gebruikt. De structuur van de drie regels van een haiku volgen vaak juist de aangegeven beweging:

*de oude vijver
een kikker springt
geluid van water*

Dat is wat anders, dan één zin over drie alinea's verdelen zoals:

/Mosselijk, zachter/dan verwacht. Aardig heeft de/herfst mijn bed gedekt/

Of nu de 1e, de 2e of de 3e regel samen een volzin vormen of in stappen een moment weergeven, het belangrijkste is toch altijd de verrassende wending of het verfrissende besluit. Zoals in de haiku:
/Ik word later boom,/denkt de eikel nog altijd/in de zwijnenbek/

Is een wending altijd nodig? Soms munt haiku er in uit, heel kort een compleet sfeerbeeld te geven. De haiku wil dan niets meer dan het compact weergeven van een sfeerbeeld. De wending zit dan als het ware in de hele haiku.

/Dichte mist onderweg/"Knocking on heavens door"/op de radio/

Alle bouwstenen bij elkaar geven in deze haiku de sfeer van de herfst als het jaargetijde waarin *It's gettin' dark, too dark to see*. Om het citaat van Bob Dylans lyrics passend te vervolgen.

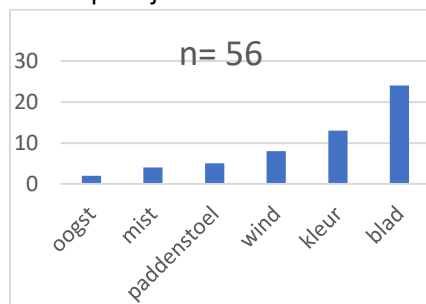
2 Kigo of sleutelwoord

In haiku wordt vaak een thema of een stemming *indirect* opgeroepen door een sleutelwoord te gebruiken. Het thema wordt bij voorkeur niet bij man en paard genoemd maar gesuggereerd. Het sleutelwoord geeft een associatie met een bepaald thema of een bepaalde stemming of juist het seizoen waarin het gebeuren plaats vindt. Een seizoenswoord of kigo mag in een traditionele haiku eigenlijk niet ontbreken. Als dan ook thema en seizoen samenvallen, is het eens zo aardig, te bezien, welke woorden ons de sleutel verschaffen tot de stemming die de dichter wil oproepen voor het gegeven seizoen. Of het bericht dat de dichter met de lezer wil delen.

In het geheel van inzendingen zijn de volgende sleutelwoorden of kigo meerdere malen gebruikt om de stemming van 'herfst' op te roepen:

Kigo, signaalwoord	oogst	mist	paddenstoel	wind	kleur	blad	Σ
n=	2	4	5	8	13	24	56

In een plaatje:

Het al dan niet kleurende, vallende of kwijnende **blad** is dus met afstand favoriet.

De sleutelwoorden die elk afzonderlijk, eenmaal werden aangetroffen, waren:

kigo:

binnen	eikel	herfstdraad	herfst	kastanjebolster	najaar	november
pompoen	rijp	spin	takken	tijd	twijgen	winterjas

De meeste dichters verrassen ons met niet meer dan één kigo in de haiku. Volgens mijn Japanse bron getuigt dit van goede smaak: één thema is - net als smaakvolle eenvoud - het teken van het ware. Waar meerdere sleutelwoorden werden gebruikt, wil de dichter ons kennelijk meenemen in de storm van indrukken die tezamen 'herfst' maken:

/Regen valt, wind ruist,/vallend blad kaalt de bomen,/Herfsttijloos bloeit juist./

Uitzondering mag dus ook de regel bevestigen.

Eens zo aardig is het gebruik van een kigo dat wel herkenning oproept maar verrassend is in zijn zeldzaamheid. Ik bedoel hier, de **herfstdraad**. Zo vaak zie ik niet bewust een herfstdraad ofschoon ik het verschijnsel wel ken. De lezer wordt in de volgende haiku bediend met een verrassende herinnering aan iets dat niet zo alledaags is. O ja! Herfstdraad!

/warme najaarsdag –/onze hond en kat verbonden/door een herfstdraad/

De 'herfstdraad' is hier ook een opmerkelijke metafoor dat het gedicht een mooie gelaagdheid geeft.

De kigo of het seizoenswoord kan ook mooi contrasteren met het gevoel dat het gedicht ons voorlegt. De pracht van de herfst stemt niet alleen tot waardering voor het leven maar kan zoals in volgende haiku juist contrasteren met dat leven:

/bonte bladeren/dwarrelend door haar/kleurloze leven/

Veelal tracht men nadrukkelijk vast te houden aan het thema, desnoods in overdreven mate. In een enkel geval verliet de dichter echter zowel thema als seizoenswoord:

/groeien als persoon/zonder vriendschap of liefde/maakt eenieder schroom/

Of ik moet nog eens goed nadenken over deze haiku. Opeens kan dan de relevantie voor het thema (in dit geval, herfst) of een seizoen te binnen schieten.

3 Stijlfiguren

Stijlfiguren – met smaak gebruikt – kunnen de haiku in het aantal woorden flink bekorten tot de verlangde 17 lettergrepen of juist verlevendigen door de associatieve werking.

Het merendeel van de haiku in deze herfstkukai gaven een korte, duidelijke impressie van wat je kan zien horen of voelen bij 'herfst'. Dit, zonder gebruik van vergelijkingen, metaforen, tegenstellingen of personificaties. Toch werden stijlfiguren in deze herfstkukai niet geheel geschuwd.

De personificatie, het toeschrijven van menselijke eigenschappen leidt tot een verrassende lezing:

/De boom uitgekleeft/Hij verloor zijn laatste blad/Schaamte is hem vreemd/

Soms werden zelfs twee stijlfiguren in een haiku gebruikt. Woordspeling en personificatie gingen dan hand in hand:

/novemberavond –/hij speelt Sint-Maarten/de zwartepiet toe/.

Subtiel is de anticlimax gebruikt in:

/Poes duikt in elkaar/Haar prooi is al reddeloos/Een dwarrelend blad/

Vaak gaat in de haiku alle aandacht naar één markant element van het geheel. De figuur *pars pro toto*, deel voor het geheel, getuigt van de haiku-eigen, belangeloze aandacht voor de kleinste maar alleszeggende details. Niet de hele herfst of alle verschijnselen daarin maar één bouwsteen, draagt de volgende herfst-haiku:

/traagjes, traagjes/slalomt het slakje –/kastanjebolsters/